

De problematiek tussen de Vlopera en de Vlaamse gemeenschap, afdeling cultuur

Wie kennis vermeedert, vermeedert smart (Pred. 1.18)

Helaas is de huidige stand van zaken zo dat we verder moeten kijken dan de afdeling cultuur. Sinds het aanstellen van een veranderingsmanager in de Vlopera die gelinkt is aan het kabinet Leterme, is het dossier niet meer beperkt tot de afdeling cultuur. We stellen vast dat de liefde voor Cultuur bij sommigen op een laag pitje brandt.

Moeten we dus ook niet de vraag durven stellen of er een problematiek bestaat tussen de Vlaamse Gemeenschap en zijn culturele instellingen tout court.

Het is vreemd vast te stellen dat er enerzijds een renaissancebeweging is de laatste jaren bij de grote culturele instellingen. De orkesten, theaters en opera hebben bewezen een artistieke uitstraling te hebben die tot ver over de grenzen reikt.

Anderzijds wordt er een poging gedaan het aantal instellingen te verminderen.

Een 'mooi' voorbeeld daarvan zien we in het veranderingsplan over de Vlopera van de Bijzondere Opdrachthouder Roger Claeys. En ondanks het feit dat dit veranderingsplan over de Vlopera gaat, worden er wel degelijk zaken in voorgesteld die verder reiken dan de grenzen van deze instelling alleen. De besluiten en aanbevelingen in het plan hebben namelijk een invloed hebben op heel het orkestenbestel in Vlaanderen.¹

We kunnen parallellen trekken toen niet zo lang geleden ook de musicalafdeling van het KBvVL werd afgeschaft op het moment dat ze een van hun meest succesvolle producties op de planken brachten.²

Voorgeschiedenis

De moeilijkheden bestaan natuurlijk al langer dan vandaag. Zo'n 16 jaar namelijk.

Laten we niet vergeten dat er ook zoiets bestaat als het sociale slagveld dat het opdoeken van de OVV met zich meebracht. Toen waren de werknemers nog zogenaamd vast benoemd. Toch doekte men de OVV op en zette een aantal mensen op straat.

De vorige kabinetschef Cultuur Bart Caron stelde ooit voor om dit op te lossen en had daar 30 miljoen Belgische frank voor veil. De realiteit is echter dat men eerder 30 miljoen euro nodig heeft om de schadeclaims te betalen. Natuurlijk, als men cynisch

¹ Punt 8 van de veranderingsvoorstellen waarin we o.a. lezen "De opera zou in functie van zijn programmering een beroep kunnen doen op andere Vlaamse orkesten" Alsook: "Met betrekking tot de optimale bezetting van een symfonisch orkest bestaan in relatie tot het repertoire diverse modellen en moet ook rekening worden gehouden met de reële ruimtelijke opstellingsmogelijkheden in Vlaanderen. De inschakeling van de orkestleden van de Vlaamse Opera in deze orkesten zal uiteraard ook gepaard moeten gaan met een engagement ten aanzien van de begeleiding van operaproducties en dit feit zal in relatie tot hun eigen programmering ook invloed hebben op de uiteindelijke samenstelling."

² Merilly We Roll Along

genoeg is om nog een aantal jaar te wachten sterft dit alles een 'natuurlijke dood'.
Want dan worden het schadeclaims zonder onderwerp...³

Men hervormde de opera al enkele keren. Zo gingen we van twee operagezelschappen in Gent en Antwerpen naar de OVV. Deze OVV werd dan opgedoekt en uit de asse van de Phoenix herrees de VLOS, Vlaamse opera stichting, met als juridische structuur een VZW. Een bescheiden aantal ex-OVV'ers kon hier aan de slag. Voor de musici en koristen was er wel een verplicht af te leggen auditie indien ze deel wensten uit te maken van de VLOS.

Na enkele jaren VLOS-verhaal, besloot de overheid dat een nieuwe structuur beter zou zijn. En ze hervormde de VZW tot de VOI, Vlaamse openbare instelling VLOPERA. Alle personeelsleden werden dezelfde minuut ontslagen en weer aangenomen in de nieuwe structuur. Een van de achterliggende redenen bleek eigenlijk dat men het de schuldeisers (ex-OVV'ers) onmogelijk wenste te maken hun claims te verhalen op de Vlopera.

De Vlos en later Vlopera schreven ondertussen wel een succesvol artistiek verhaal. Het orkest was door de veranderingen piepjong en enthousiast. Er werden interessante regisseurs aangetrokken die in de Vlopera succesvolle cycli uitbouwden (Puccini of Janacek van Carsen onder meer).

Terzelfdertijd boetseerden chef-dirigent Stefan Soltesz en gastdirigent Silvio Varviso het orkest tot een indrukwekkende falanx.

Er waren enkele jaren van relatieve rust aangebroken.

Veni, Vedi, Audi(t): Hoorzitting, Niké, Mckinsey, Claeys

Maar mooie liedjes duren niet lang. Het begon eigenlijk met de **Hoorzitting** Orkesten in het Vlaams parlement in 2001.⁴

Sommigen binnen de commissie Moens, Hebbelinck & Dorny propageerden daar het model 'telefoonorkest' als een valabel alternatief: een zeer kleine kern, geen contracten van onbepaalde duur en naargelang het repertoire belt men wie men nodig heeft. Wat onderzoek leert ons echter dat deze piste vooral voorstanders kent in de hoek van de

³ De vastbenoemde personeelsleden van de « Opera voor Vlaanderen » (OVV), een intercommunale tussen de steden Antwerpen en Gent, werden in 1988 werkloos toen de intercommunale door toenmalig minister van Cultuur Patrick Dewael werd ontbonden.

Op basis van het koninklijk besluit van 26 december 1938 en rekening houdend met de bepalingen van hun benoemingsbesluit hebben de ex-werknemers van de OVV recht op een wachtgeld dat zich uitspreidt over een periode gelijk aan hun dienstanciënniteit. Die periode ging voor de betrokken ambtenaren in op de datum waarop zij in disponibiteit werden gesteld, in dit geval 1 juli 1988.

Wie voldoende dienstjaren had, kon gedurende lange tijd een maandelijksse toelage ontvangen. Voor sommige van die personeelsleden liep/loopt die regeling af op slechts enkele jaren van hun vervroegd rustpensioen als statutair ambtenaar (60 jaar). In afwachting van een wettelijk pensioen kunnen vastbenoemde ambtenaren echter niet gaan stempelen waardoor veel van deze mensen in een financieel moeilijke situatie terecht komen. De ex-werknemers dienden klacht in en reeds in 1990 en in oktober 2002 sprak de rechter zich uit ten voordele van de werknemers. Desalniettemin is er op het terrein nog niets veranderd. Achterstallige uitkeringen werden nog steeds niet betaald en de ambtenaren verkeren nog steeds in de grootste onzekerheid over hun toekomst.

⁴ Hoorzitting symfonieorkesten Vlaams Parlement 05.07.2001 waar het rapport van de Commissie Muziek, (voorzitter J. Aerts) en het rapport van de commissie S. Dorny, A. Hebbelinck & S. Moens werden besproken. De rapporten van beide commissies gaan over het orkestenlandschap in Vlaanderen. M.a.w. over het Vlaams radio Orkest (VRO), Koninklijk Filharmonisch Orkest van Vlaanderen (KfOV) en Symfonie Orkest van Vlaanderen (SOV), maar ook over het Symfonieorkest van de Vlaamse Opera (Vlopera)

toen ondergesubsidieerde gespecialiseerde ensembles. Zij dachten dat hun m.i. terechte vraag naar meer structurele steun het makkelijkst zou bekomen worden door te schieten op de bestaande grote orkesten. De grootste pleitbezorger van deze specifieke ensembles was en is ongetwijfeld nog steeds Jos Van Immerseel.

Ook nu was hij er weer als de kippen bij.⁵ Het is natuurlijk begrijpelijk dat sommigen er bij het – misschien - verdwijnen van een opera-orkest als de kippen bij zijn om het laken naar zich toe te trekken. Dat Jos van Immerseel zodoende voor zijn eigen winkel spreekt is menselijk, maar het mag geen excuus zijn om hier en daar klink-klare (pun intended) onzin te vertellen.

Want tot hoever wil men "specificiteit" doordrijven? De voorbeelden die van Immerseel opsomt lijken al op het randje van het belachelijke. De Venetiaanse praktijk van 1610? Welke maand moet dat zijn? En wat wordt eigenlijk bedoeld met die "specifieke ensembles"? Zijn dat dan musici die zich elk, stuk voor stuk, beperken tot één stijl, uit één welbepaalde periode, in één welbepaalde stad?

Toevallig weet ik uit ervaring als contrabassist, dat het in realiteit met die zogenaamd historische praktijken ook niet altijd zo nauw genomen wordt: het is geen uitzondering om in historische ensembles ook moderne contrabassen te zien, waar men gewoon een stelletje darmsnaren op heeft gemikt, en die men met een ietwat historisch uitzierende boog bespeelt. Dat gebeurt in de hele wereld, ook bij gerenommeerde ensembles. Zelfs in dat van Van Immerseel.

Niké

Maar we lopen vooruit op de zaken. Na de Hoorzitting volgde er nog de Niké audit. Deze audit was besteld door de Vlaamse overheid en hield in dat de G7 (de zeven grote culturele instellingen) doorgelicht werden door het bureau Niké.

In dit bestek is het niet mogelijk de ganse audit te bespreken. Maar het was niet altijd even fraai wat er verteld werd over het zakelijk management van de Vlopera. De auditors hadden vragen bij de efficiëntie en stelden een gebrek aan planning en communicatie vast.

De directie van de Vlopera was op de tenen getrapt en starten een vrij onhandige tegenaanval. Men schiet met grof geschut op de auditors die men een gebrek aan kennis verwijt, een totale onervarenheid met de culturele wereld en opera, zelfs incompetentie, enz. De volgende fout die de Vlopera maakt is dat men dit gevecht via de pers voert.

Een gevolg is dat de overheid die de audit tenslotte bestelde, zich op haar beurt gekrenkt voelt. Nochtans had de directie van de Vlopera zich in haar verweer kunnen toespitsen op bepaalde zaken die ook in de audit staan. Zoals de voor deze instelling onhandige juridische structuur, het niet of te laat hebben van afspraken met de Vlaamse overheid en de steden (beheersovereenkomsten), of het ontbreken van een indexatie van de dotatie wat onvermijdelijk moet leiden tot structurele problemen. Zelfs de vakorganisaties treden de kritiek op de auditors voor een stuk bij omdat de auditors nalieten te praten met het personeel zelf. Maar ook van deze mogelijke bondgenoot maakt de directie geen gebruik.

⁵ Artikel De Standaard "De Zwanenzang van het Grote orkest", DS 19 april 2005

Mckinsey

De directie van de Vlaamse opera vroeg na de Niké audit zelf om opnieuw doorgelicht te worden. En nu door "iemand met kennis van zaken", namelijk Mckinsey.

Maar ook hier worden enkele kapitale fouten gemaakt. Na lang aandringen krijgen de personeelsvertegenwoordigers een exemplaar van het Mckinsey-rapport en stellen vast dat de Mckinsey-ers zich voor een en ander baseerden op een besparingsjaar waarin er noodgedwongen minder producties en voorstellingen werden geleverd. Hieruit leidt Mckinsey af dat er een te grote reservecapaciteit bestaat bij het koor en orkest. Ondertussen is deze mythe een eigen leven gaan leiden en werd ze herhaald in het rapport Claey's.

C'est pour le fric, maman.

Dat was het ironische antwoord van een Franse acteur ooit gezien op TV toen ze hem vroegen waarom hij acteur geworden was.

De moeilijke verhouding tussen twee partijen kan namelijk het resultaat zijn van persoonlijke wrijvingen, maar als er onvoldoende geld is om een opdracht uit te voeren maakt dat verhoudingen alleen maar moeilijker.

Zoals hierboven reeds gesteld is een van de redenen daarvoor het gebrek aan indexatie van de subsidie-enveloppe van de nominatum gesubsidieerde instellingen. Dat is een probleem waar niet alleen de Vlopera mee kampt, maar evengoed andere instellingen. Behoudens af en toe een half procentje als men eens een goed jaar heeft, kennen deze instellingen dus jaar na jaar een reële vermindering van hun middelen.

Verder is het ook zo dat sinds 2001 en 2002 de steden hun toelage aan de opera verminderden of stopzetten. Dat was het moment dat de beheersovereenkomsten met de steden afliepen. Het kerntakendebat dat dikwijls werd aangekondigd, is toen eigenlijk nooit gevoerd.⁶

Duizend bommen en granaten, Mortier

Aan de operapaus bij uitstek, Gerard Mortier, konden we niet voorbijgaan. Ook hij mengde zich met een wellustig genoegen in het debat.⁷ Heeft dit te maken met zijn nakende pensioen in Parijs en zijn reeds lang gekoesterde droom om 'zijn' Forum neer te poten in Gent?

Feit is wel dat Mortier de Belgische operascène op de wereldkaart zette. Maar de tijden zijn veranderd en men kan nu niet meer zo makkelijk meer dan een miljard (Belgische franken uiteraard, maar toch) schulden maken en dan nog felicitaties van het veld krijgen.

Men kan dergelijke uitspraak over een put proberen af te doen als demagogie, maar

⁶ Gent en Antwerpen wilden hun subsidies verlagen, omdat ze vonden dat de Vlaamse Opera een instelling van bovenlokaal belang was. Gent wilde zijn bijdrage op termijn terugschroeven tot een „gastvrijheidssubsidie“.

Uit de geografische spreiding valt echter af te lezen dat twee derde van het operapubliek uit de eigen provincie komt, een derde uit de stedelijke agglomeratie zelf. De kans dat je in de opera belandt, is blijkbaar veel groter als je in Gent of Antwerpen woont dan pakweg in Leuven of een andere middelgrote stad. „Nabijheid van cultuur speelt een grote rol in het deelnemen aan cultuur. Dat bewezen ook al de cijfers van het museumbezoek.“ Zie studie van Hans Waeghe, oktober 2002

⁷ “Vlaamse opera is puur Entertainment”, De Morgen, dd. 3 januari 2005

het is een feit dat men in de Brusselse Muntschouwburg op dit moment – na meer dan 15 jaar - nog steeds die schuldenberg aan het afbetalen is.

Mortier slaagde er wel in om een aantal lokale en nationale spelers warm te maken voor zijn Forum idee. Een nieuwe strijd achter de schermen kon beginnen. En het jammere lijkt me dat het een strijd werd van of/of, en niet van en/en. Sommige politici schaarden zich achter het Forum, en vonden misschien dat een deel van het geld dat nu naar de Gentse opera ging, anders besteed kon worden. Het ironische is nu dat voorstanders van het Forum gekrenkt zijn door het veranderingsplan. Want dat geeft net de aanzet om van de opera in Gent een ruimer ingevuld cultureel gebouw te maken. Sommigen zien op die manier hun Forum idee gekaapt worden. Een bedoelde of onbewuste bijwerking van de schrijver van het veranderingsplan?

Madame Soleil

Audits kunnen nuttig zijn. Uiteraard wil dit niet zeggen dat men alles wat in een audit staat zomaar dient aan te nemen. Maar de resultaten willen negeren door op de boodschapper te schieten, kan aan de andere kant de indruk geven dat men de inhoud wil verbergen door het vehikel aan te pakken.⁸ Weerlegging gebeurt het best door met 'facts & figures' uit te pakken. Al is het verstaanbaar dat men emotioneel reageert, als men kritiek te horen krijgt over zijn eigen kind..

Het Kunstendecreet komt eraan, en ook de politieke wereld beseft ondertussen maar al te goed dat er meer middelen nodig zullen zijn om dit decreet toe te passen.

Op het Kabinet Cultuur geeft men te kennen dat men zijn grote instellingen wil behouden. Het plan Claeys wordt afgedaan als "mogelijke pistes tot verbetering van een efficiënt gebruik van de middelen die voorhanden zijn" om de man zelf te citeren. Wat vaststaat is dat men een aantal van de 15 aanbevelingen uit het plan wil uitvoeren, zoals een overeenkomst afsluiten met de steden over de operagebouwen. In Antwerpen lijkt dit al te lukken, Gent blijkt een veel moeilijker bevalling te worden.

Wegens de actualiteit, sprak ik in dit bestek vrij veel over de orkesten. Voor de piste 'fuseren van orkesten' geeft men recent ruitelijk toe dat er geen enkel artistiek argument bestaat om dit door te voeren. De echo's die men nu reeds opvangt van de pre-adviezen lijken dit nog veel sterker te verwoorden. Maar in één adem verwerpen de kabinetten wel een status quo. Het lijkt er daarmee op dat men de bal in het kamp van de betrokken instellingen en hun musici zelf legt om met een valabel alternatief voor de dag te komen. Of speculeert men dat musici er niet zullen in slagen gezamenlijk en over de grenzen van hun eigen orkest, een consensus te vinden? De zeer nabije toekomst zal het uitwijzen. Een silmarillon zou nu nuttig zijn.⁹

⁸ Voorwoord "G7 Niké-audit samenvatting", J.P. Van der Vurst, 15.06.2004

⁹ Silmarillon of Silmarils zijn de mythische 'glazen bollen' die Tolkien bedacht. Het is ook de titel van het verhaal van de opstand van een van zijn karakters, Feanor. Die moet o.a. vechten tegen de goden, tegen een gedwongen uittocht, en strijd leveren tegen de grote Vijand. Niet zo erg verschillend van het verhaal van de grote culturele instellingen lijkt het wel...